

Den Hemmelige Krig

En dokumentarfilm af Christoffer Guldbrandsen

- 1. Baggrund for undersøgelsen**
- 2. Resumé og konklusion**
- 3. Dokumentarfilmen som genre**
- 4. Filmens hovedpåstande**
- 5. Kritikken af filmen**
- 6. Vurdering af de filmiske virkemidler**
- 7. Spinnets omkring "Den Hemmelige Krig"**
- 8. Public service programetik**
- 9. Bilagsliste**

1. Baggrund for undersøgelsen

Christoffer Guldbrandsens dokumentarfilm ”Den Hemmelige Krig” (DHK), der havde premiere i Grand-biografen i København den 4. december 2006, og som blev vist første gang på DR2 den 7. december, udløste en heftig, offentlig debat om filmens ærinde og kvalitet. Debatten rejser en række spørgsmål af mere principiel karakter:

Er der hold i kritikken af DHK? Eller var der ikke noget at komme efter, da forsvarsministeren, statsministeren og en række medier angreb ikke blot selve filmen, men også DRs troværdighed, og hævdede, at DR gør sig skyld i både løgn, fusk og fortielser?

Dansk journalistik kan ikke være tjent med, at ovenstående spørgsmål hænger frit i luften. Derfor iværksatte journalisternes fagblad Journalisten og Center for Journalistik på Syddansk Universitet i fællesskab en uvildig undersøgelse af DR-dokumentaren ”Den Hemmelige Krig” og det efterfølgende forløb.

Undersøgelsens kommissorium lyder:

”Nyhedsavisen, Forsvarsministeriet og statsministeren har på en række punkter kritiseret dokumentarfilmen ”Den Hemmelige Krig” for ikke at være journalistisk redelig. Undersøgelsen skal klargøre punkt for punkt, om kritikken af journalistikken er berettiget eller uberettiget. Undersøgelsen skal indeholde en samlet konklusion. Denne konklusion skal dels forholde sig til, om filmens samlede dokumentation er journalistisk i orden, dels til om filmens kritikere – regeringen, Nyhedsavisen og evt. andre - har dokumentation for kritikpunkterne.

Undersøgelsesgruppen står selv for afgrænsning af materiale til brug for undersøgelsen, men der lægges vægt på en vurdering af journalistikken i filmen samt den efterfølgende kritik af journalistikken, herunder den journalistiske validitet af kritikken.

Undersøgelsesgruppen består af følgende personer:

- **Erik Albæk**, professor, Center for Journalistik på Syddansk Universitet
- **Mette Bock**, prorektor ved Aarhus Universitet, tidligere chefredaktør på JyskeVestkysten
- **Søren Steen Jespersen**, tv-dokumentarist og partner i Bastard Film
- **Michael Kristiansen**, journalist med bifag i filmvidenskab, kommunikationsrådgiver, tidligere pressechef i Statsministeriet
- **Mark Ørsten**, lektor, Institut for Journalistik, Roskilde Universitetscenter

Undersøgelsesgruppen har arbejdet i en periode på fem måneder, og gruppens medlemmer står samlet bag rapportens konklusioner og delkonklusioner.

Journalist **Øjvind Hesselager** har fungeret som sekretær for undersøgelsesgruppen.

Gruppen takker Jacob Møllerup, DR, og Claus Ladegaard, Det Danske Filminstitut, for fremskaffelse af materiale.

2. Resumé og konklusion

Der foregår i disse år en markant genreglidning mellem dokumentarprogrammer, dokumentarfilm og spillefilm. DHK er en dokumentarfilm, produceret til Danmarks Radio med støtte fra Det Danske Filminstitut. Præmisserne for filmens tilblivelse har dermed været, at der skulle anvendes såvel journalistiske som filmiske virkemidler.

En journalistisk dokumentarfilms væsentligste berettigelse vil ofte være, at den med journalistiske og filmiske virkemidler bringer kritisable samfundsforhold til offentlighedens kendskab.

Undersøgelingsgruppen har alene vurderet, om den dokumentation, som leveres i DHK, lever op til de standarder vedrørende korrekte oplysninger, der kan forventes i en dokumentarfilm af denne type – ikke om filmen har ret i sine påstande eller ej.

DHKs hovedpåstande er:

- 1) at regeringen gentagne gange vildledte Folketinget om, hvorvidt den havde kendskab til, at USA havde til hensigt ikke at overholde eller rent faktisk ikke overholdt Genève-konventionerne i forbindelse med krigen i Afghanistan;

Filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation til at gøre den påstand gældende, at regeringen har givet Folketinget urigtige/vildledende oplysninger, når den oplyste, at fanger i Afghanistan ville blive behandlet i overensstemmelse med principperne i Genève-konventionerne. I filmen vurderer en juridisk ekspert, at der er grundlag for at rejse en rigsretssag mod statsministeren. Når der rejses en så alvorlig anklage, havde det været ønskeligt, om instruktøren havde undersøgt, om der blandt juridiske eksperter er enighed om denne vurdering og i filmen gengivet, hvorvidt det er tilfældet.

- 2) at Danmark overtrådte Genève-konventionerne ved at overdrage ansvaret for personer tilbageholdt af danske soldater i Afghanistan til USA på et tidspunkt, hvor man vidste, at USA havde til hensigt ikke at behandle og rent faktisk heller ikke behandlede de tilbageholdte i overensstemmelse med Genève-konventionerne;

Filmen fremlægger tilstrækkelig dokumentation for, at forsvarrets håndtering af oplysninger fra en tolk, der havde arbejdet for det danske forsvar, har været af en sådan art, at den bør påkalde sig offentlighedens opmærksomhed og underkastes kritisk granskning. Filmen fremlægger endvidere tilstrækkelig dokumentation for, at de danske myndigheder, om de havde ønsket det, på et tidligt tidspunkt kunne have fået bevis for, at amerikanerne ikke overholdt Genève-konventionerne i Afghanistan.

- 3) at Danmark rutinemæssigt har overleveret fanger til amerikanerne – og på et tidspunkt, hvor man vidste, at amerikanerne havde til hensigt ikke at overholde eller rent faktisk ikke overholdt Genève-konventionerne;

Filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation til at betvivle, at danske soldater alene overdrog fanger i amerikanernes varetægt de officielt opgivne to gange. Derimod fremlægger filmen ikke dokumentation for, at denne overlevering skulle være sket rutinemæssigt.

- 4) at de fanger, som danske soldater overdrog til amerikanerne, kunne være blevet udsat for tortur i Afghanistan eller senere, når de blev overført til Guantanamo-basen på Cuba.

Filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation for, at afghanere tilbageholdt af danske soldater sandsynligvis ikke blev behandlet i overensstemmelse med Genève-konventionerne, da de senere blev overladt i amerikansk varetægt, og at det danske forsvars tilsyneladende mangel

på interesse for i foråret 2002 eller senere at undersøge, hvad der skete med de tilbageholdte, da de blev bragt i amerikansk varetægt, bør påkalde sig offentlig opmærksomhed. Filmen viser, at det ikke kan udelukkes, at fanger tilbageholdt af danske styrker og senere overladt i amerikansk varetægt kan være blevet udsat for tortur og/eller kan være blevet overført til Guantanamo. Derimod fremlægger filmen ingen dokumentation for, at det er særlig sandsynligt, at dette er sket.

Når filmen ikke kan dokumentere, at personer tilbageholdt af danske tropper senere er blevet udsat for tortur i amerikansk varetægt, kan man undre sig over, at instruktøren i filmens indledning har valgt at gøre netop påstanden om tortur til den bærende i filmen. Det må anses for at være problematisk, når filmens indledning sammenholdes med dens afslutning, hvori det på en sådan måde påstås, at der er grundlag for at rejse rigsretssag mod statsministeren, at seerne let kan få den opfattelse, at grundlaget gælder samtlige de forhold, der er blevet berørt i filmen, herunder torturpåstanden. Det bringer filmen intet belæg for.

Den efterfølgende kritik af filmen, rejst af blandt andet Forsvarsministeriet og Nyhedsavisen:

Der er ikke noget i den efterfølgende kritik, rejst af blandt andet Forsvarsministeriet og Nyhedsavisen, der afgørende har svækket Christoffer Guldbrandsens dokumentation, der i vid udstrækning baserer sig på indicier og ikke håndfaste beviser. Det er helt naturligt, at sådanne indicier diskuteres i en efterfølgende debat: Holder de vand? Kan de tolkes, som de gør? Er de udtryk for tilstrækkelig bevisførelse for, at noget er foregået, som det ikke skulle være foregået? Konklusionen er derfor, at Christoffer Guldbrandsen har den type beviser/indicier, som man kan forvente af en journalistisk dokumentarfilm.

Anvendelse af filmiske virkemidler

Sammenfattende vurderer vi, at den omfangsrige brug af filmiske virkemidler i DHK er forsvarlig ud fra de etiske normer, der er gældende i filmbranchen. De kan dog meget vel diskuteres ud fra smagsvurderinger. Det kan desuden anbefales at bruge en tydeligere markering af arkivstof især i film, der som denne har et kontroversielt journalistisk indhold.

Spinnets omkring DHK

Christoffer Guldbrandsen skabte maksimal opmærksomhed om DHK i tiden op til filmens visning på DR (primingen). Konsekvensen af den voldsomme eksponering i medierne var, at filmens mange anklagepunkter druknede i et spørgsmål om, hvorvidt statsministeren skulle for en rigsret eller ej. Dette forhold bærer instruktøren selv en væsentlig del af ansvaret for.

Regeringen og regeringspartiernes efterfølgende spin mod filmen var effektivt og fik flyttet fokus fra indhold til form. Selv om spinnets viste sig at være forkert på en række områder, skabte dette ikke nævneværdig kritik af regeringen i medierne.

På den baggrund må man konkludere, at regeringen vandt spinnets om DHK.

DRs interne retningslinjer

DRs etiske retningslinjer er utilstrækkelige til at regulere vilkårene for en dokumentarfilm som DHK. Det anbefales derfor, at DR udarbejder konkrete etiske retningslinjer for den journalistiske dokumentar, ikke mindst den type af dokumentar, der får støtte fra DFI, og derfor skal leve op til både kunstneriske og journalistiske kvalitetskriterier.

Det anbefales desuden, at DR udarbejder klarere retningslinjer for brug af arkivmateriale, ikke mindst i dokumentarfilm og andre produktioner, der baserer sig på forskellige typer af rekonstruktioner.

Det anbefales, at DR i forbindelse med lancering af dokumentarfilm sikrer, at en angreben part har mulighed for at se denne, inden dens indhold videreformidles til andre parter.

Det anbefales, at DR udarbejder klare retningslinjer for kvalitetskontrol med interne såvel som eksterne produktioner.

Endelig anbefales det, at DR bør sikre sig kontrol over lancering/foromtale af programmer, der sendes på DR og derfor opfattes som DR-programmer.

3. Dokumentarfilmen som genre

Når man skal vurdere en film som DHK og den efterfølgende kritik, er det væsentligt at fastslå, ud fra hvilke genrekriterier bedømmelsen finder sted.

I disse år sker der en voldsom genreglidning. Dokumentarfilm anvender spillefilmens virkemidler – ligesom spillefilm inddrager dokumentarklip som et nyt, stærkt virkemiddel. Som et eksempel på det sidste kan vi nævne den seneste danske film om Anders Fogh Rasmussen, ”AFR”.

DHK er produceret til DR med støtte fra Det Danske Filminstitut (DFI). Det skal derfor allerede indledningsvis understreges, at der er forskel på en ”normal” tv-dokumentarproduktion og de dokumentarfilm, som DFI vælger at engagere sig i.

Der er desuden forskel på et dokumentarprogram og en dokumentarfilm. Dokumentarprogrammet har en *tilrettelægger*, mens dokumentarfilmen har en *instruktør*.

Det er generelt DFIs holdning, at det ikke er instituttets opgave at producere tv-programmer til DR og TV 2. Det er DFIs opgave at sikre, at der produceres kunstnerisk ambitiøse, filmiske og instruktørbårne danske dokumentarfortællinger. Disse adskiller sig på mange måder fra mainstream tv-dokumentarproduktion. Det høje ambitionsniveau kommer også til udtryk i de budgetter, der arbejdes med. Budgetterne er for DFI-støttede film generelt en del større end budgetterne for tv-dokumentarprogrammer.

DFI har støttet DHK med en million kroner, og alene DFIs andel er mere end en normal tv-dokumentar har at arbejde med.

Når DFI går ind og bevilger penge til en dokumentarfilm, stiller instituttet særlige krav til filmen.

1. Filmen skal række væsentligt ud over aktualiteten og være tidløs. Den skal have et langt liv i instituttets udlejning til uddannelsesinstitutioner med videre, og det er derfor ikke nok for instituttet, at den lander i en aktuel debat, som ellers kan være et mål for primetime tv.
2. Filmen skal have en filmisk fortælleform, der er engagerende og udfordrende, og filmen skal have et kunstnerisk ambitionsniveau, der får den til at skille sig ud fra normale tv-produktioner. Derfor har langt de fleste instituttstøttede film for eksempel en meget længere klippeperiode end en normal tv-dokumentar på DR eller TV2. Disse klippes som regel på fire-fem uger, hvor en film har en 10-14 ugers klippeperiode.
3. Filmen skal have instruktørens personlige præg. I DFIs øjne er det altid instruktørens film, og han/hun har final cut. I den normale tv-verden er tilrettelæggeren selvfølgelig vigtig, men er i langt højere grad underlagt et redaktionelt hierarki, som får tv-dokumentar til at ligne andre journalistiske processer. Dokumentarfilmen derimod SKAL være instruktørens. Det er hans/hendes vision, DFI ønsker at se på skærmen.

Medieforliget kræver af både DR og TV 2, at de hvert år investerer 7 millioner kroner i dokumentarfilm sammen med DFI. Udfordringen for både DFI og tv-stationerne er at møde begge parter krav: DFIs krav om den personlige, instruktørbårne, filmiske fortælling på den ene side - og tv-stationernes krav til at ramme seerne så bredt som muligt i primetime.

Lidt firkantet kan man sige, at DFI stiller krav om dybde, og tv stiller krav om bredde. For at møde disse krav forventes det af alle parter, at en dokumentarfilm rammer sin beskuer både intellektuelt

og følelsesmæssigt. Derfor må både instruktøren og tv-tilrettelæggeren arbejde med alle de værktøjer, der er i billedmediets værktøjskasse. Det være sig tempo, farver, reallyd, musik og alle de effekter, der er til rådighed for at formidle både det faktuelle, stemningen og følelsen så godt som muligt.

Dette er der efter vores vurdering intet odiøst i, heller ikke når filmen har et journalistisk indhold. Det handler om at kommunikere sin historie på alle planer, og nøjagtig som den skrivende journalist bruger tillægsord og stemninger i sin reportage, bruger filminstruktøren sit medie. Det er naturligvis væsentligt, at dokumentarfilmen har høj troværdighed, men det er umuligt at stille en facitliste op omkring brugen af effekter. Derimod kan man forvente, at aftagerne af DFI-støttede dokumentarfilm har klare etiske retningslinjer for produktionen af disse film.

Vi vurderer imidlertid, at en del af kritikken af DHK baserer sig på den præmis, at der er tale om et klassisk dokumentarprogram. Der er imidlertid tale om en dokumentarfilm produceret på et tidspunkt, hvor den generelle genreglidning gør det vanskeligt at opstille præcise og udtømmende kvalitetskriterier for genrene.

Undersøgelsesgruppen har neden for vurderet DHKs hovedpåstande ud fra de kriterier, som vi vurderer må ligge til grund for en journalistisk dokumentarfilm, der er produceret til DR med støtte fra DFI.

4. Filmens hovedpåstande

En journalistisk dokumentarfilms væsentligste berettigelse vil ofte være, at den med journalistiske og filmiske virkemidler bringer kritisable samfundsforhold til offentlighedens kendskab - forhold, som ikke er kommet eller ikke har kunnet komme frem ved hjælp af de virkemidler, som ellers er tilgængelige for demokratiets aktører.

Dokumentarfilmen må i den forbindelse kunne fremlægge korrekte oplysninger, der dokumenterer eller sandsynliggør filmens påstande, sådan som det eksempelvis er beskrevet i reglerne for god presseskik (jf. www.pressenaevnet.dk). I det følgende vil DHKs hovedpåstande blive gennemgået sammen med den dokumentation, filmen fremlægger, og den kritik heraf, der er blevet fremført i den offentlige debat.

Det er i den forbindelse vigtigt at være opmærksom på, at de oplysninger og de indicier, en dokumentarfilm bringer, først og fremmest har til formål at bringe et sagsforløb til offentlighedens kendskab. Det må derefter vurderes i offentligheden, politisk og/eller juridisk, om dokumentationen har en sådan karakter, at den kan føre til kritik, og om den eventuelt skal have konsekvenser for de implicerede.

Af samme grund er formålet her alene at vurdere, om den dokumentation, som leveres i DHK, lever op til de standarder vedrørende korrekte oplysninger, der kan forventes i en dokumentarfilm af denne type – ikke om filmen har ret i sine påstande eller ej.

Hovedpåstande

DHKs hovedpåstande er,

- 1) at regeringen gentagne gange vildledte Folketinget om, hvorvidt den havde kendskab til, at USA havde til hensigt ikke at overholde eller rent faktisk ikke overholdt Genève-konventionerne i forbindelse med krigen i Afghanistan;
- 2) at Danmark overtrådte Genève-konventionerne ved at overdrage ansvaret for personer tilbageholdt af danske soldater i Afghanistan til USA på et tidspunkt, hvor man vidste, at USA havde til hensigt ikke at behandle og rent faktisk heller ikke behandlede de tilbageholdte i overensstemmelse med Genève-konventionerne;
- 3) at Danmark rutinemæssigt har overleveret fanger til amerikanerne – og på et tidspunkt, hvor man vidste, at amerikanerne havde til hensigt ikke at overholde eller rent faktisk ikke overholdt Genève-konventionerne;
- 4) at de fanger, som danske soldater overdrog til amerikanerne, kunne være blevet udsat for tortur i Afghanistan eller senere, når de blev overført til Guantanamo-basen på Cuba.

Dokumentation

Tilbageholdt regeringen oplysninger for Folketinget?

Filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation til at gøre den påstand gældende, at regeringen har givet Folketinget urigtige/vildledende oplysninger, når den oplyste, at fanger i Afghanistan ville blive behandlet i overensstemmelse med principperne i Genève-konventionerne. I filmen vurderer en juridisk ekspert, at der er grundlag for at rejse en rigsretssag mod statsministeren. Når der rejses en så alvorlig anklage, havde det været ønskeligt, om instruktøren

havde undersøgt, om der blandt juridiske eksperter er enighed om denne vurdering og i filmen gengivet, hvorvidt det er tilfældet

At regeringen tilbageholdt oplysninger for Folketinget gøres i filmens afslutning gældende af to jurister, professor i folkeret Frederik Harhoff og lektor i statsforfatningsret Jens Elo Rytter. Sidstnævnte konkluderer, at der er grundlag for at rejse rigsretssag mod statsminister Anders Fogh Rasmussen.

13. november 2001

Umiddelbart efter terrorangrebet på USA den 11. september 2001 gjorde præsident George W. Bush det klart, at USA ville bekæmpe terrorisme rettet mod landet og dets allierede med alle tilgængelige midler. Den 13. november 2001 udstedte han en instruks ("military order"), der blandt andet beskrev, hvordan fanger taget i krigen mod terror kunne retsforfølges. Det kunne ske ved hemmelige amerikanske militærdomstole.

13. december 2001

Instruksen var kontroversiel og blev genstand for en del politisk og offentlig opmærksomhed, herunder i danske medier, eksempelvis Politikens leder den 18. november og Berlingske Tidendes den 26. november 2001. Den var dermed kendt, da den nyvalgte danske regering den 13. december 2001 for Folketinget fremlagde et forslag om at sende danske soldater i krig i Afghanistan. Desuagtet blev forslaget dagen efter vedtaget af et bredt folketingsflertal. Det blev besluttet, at de danske styrker skulle operere under amerikansk overkommando. I forbindelse med forslagets vedtagelse gjorde regeringen over for Folketinget gældende, at ikke alene de danske, men også de amerikanske styrker ville overholde Genève-konventionerne.

Umiddelbart blev der ikke taget stilling til, hvad der skulle ske, hvis de danske soldater tog fanger i Afghanistan. Det blev først drøftet midt i januar og kort tid efter specificeret i et fortroligt magtanvendelsesdirektiv, udfærdiget af Forsvarskommandoen. Heraf fremgik det, at eventuelle fanger kunne overdrages til amerikanerne. Det betød ikke alene, at danske soldater ville forbryde sig mod folketingsbeslutningen af 14. december 2001 om dansk militær deltagelse i Afghanistan, hvis de overdrog fanger til amerikanerne, men var vidende om, at amerikanerne ikke ville overholde Genève-konventionerne. Det betød også, at Danmark ville bryde Folkeretten.

Efter beslutningen om at sende danske soldater i krig i Afghanistan blev regeringen af Folketinget adskillige gange spurgt, om den havde kendskab til, at USA *ikke* overholdt Genève-konventionerne. Hver gang svarede regeringen, at amerikanerne havde erklæret, at de ville behandle fangerne human og i overensstemmelse med principperne i Genève-konventionerne. Og at regeringen ikke havde grund til at betvivle dette.

Ifølge filmen havde regeringen imidlertid på et tidligt tidspunkt kendskab til, at USA ikke under alle omstændigheder havde til hensigt at overholde principperne i Genève-konventionerne. Og senere fik den information om, at USA rent faktisk ikke overholdt konventionernes principper.

11. januar 2002

Den 11. januar 2002 meddelte den amerikanske forsvarsminister Donald Rumsfeld ved en pressekonference, at USA ikke betragtede al-Qaida- eller Taleban-fanger som krigsfanger, hvorfor de efter amerikanernes opfattelse ikke havde krav på beskyttelse efter Genève-konventionerne.

Blandt andet på baggrund af de amerikanske udtalelser udarbejdede Juridisk Tjeneste i det danske udenrigsministerium "Beredskabstalepunkter" til udenrigsministeren, som direktøren i Udenrigsministeriet faxede til Statsministeriets departementschef mandag den 21. januar. I faxen blev det understreget, at fangerne skulle beskyttes efter Genève-konventionerne. Og regeringen blev mindet om det beslutningsforslag, med hvilket Folketinget havde valgt at sende de danske styrker til Afghanistan.

22. januar 2002

I Folketingets spørgetid den efterfølgende dag, den 22. januar, valgte regeringen den linje for besvarelse af spørgsmål af denne type, som den siden fastholdt: At den "gik ud fra", at USA overholdt de internationale regler for krigsførelse. De amerikanske myndigheder havde ved flere lejligheder fastholdt, at selv om visse fanger efter amerikaneres opfattelse var "ulovlige kombattanter" og derfor ikke havde krav på beskyttelse efter Genève-konventionerne, så ville de blive behandlet human og i overensstemmelse med principperne for den internationale folkeret.

7. februar 2002

Den 7. februar 2002 udstedte præsident George Bush et memorandum, hvori han bekræftede, at al-Qaida- og Taleban-mistænke ikke var beskyttede af Genève-konventionerne, fordi de ifølge George Bush var "unlawful combatants". De ville imidlertid, som de amerikanske myndigheder tidligere havde gjort gældende, blive behandlet human og "in a manner consistent with the principles of the Geneva Conventions of 1949". Præsident Bush tog samtidig det vigtige forbehold, at det kun ville ske "to the extent appropriate and consistent with military necessity".

11. februar 2002

Indtil den 11. februar 2002 kan den danske regering siges at have været i "god tro", når den i sine svar til Folketinget gjorde gældende, at den gik ud fra, at USA ville overholde de internationale regler for krigsførelse, idet den amerikanske regering selv havde givet udtryk for, at den ville overholde disse regler, og regeringen havde ingen konkret viden om, at det ikke ville være tilfældet. Imidlertid bad præsident Bush det amerikanske Udenrigsministerium om at informere sine allierede om sit memorandum. Den 11. februar fremsendte den danske ambassade i Washington til det danske udenrigsministerium en såkaldt "fact sheet" udarbejdet af Det Hvide Hus. Af denne fremgår det amerikanske forbehold tydeligt. Ifølge filmen vidste regeringen med denne fact sheet, at USA ikke under alle omstændigheder havde til hensigt at overholde de internationale regler for krigsførelse, men netop havde informeret den danske regering om, at USA i visse situationer forbeholdt sig retten til at gøre undtagelse fra disse regler. Regeringen valgte ikke at oplyse Folketinget om det amerikanske forhold. I stedet svarede man også fremover Folketinget, at amerikanerne havde erklæret, at de ville behandle fangerne human og i overensstemmelse med principperne i Genève-konventionerne. Og at regeringen ikke havde grund til at betvivle dette.

Dokumentarfilmen har således fundet frem til et centralt dokument, nemlig den amerikanske "fact sheet", som – så vidt vides – ikke tidligere har været fremme i den danske offentlige debat. Filmen kan dokumentere, at dette dokument, af hvilket det amerikanske forbehold tydeligt fremgår, var i den danske regerings besiddelse allerede den 11. februar 2002. At regeringen valgte ikke at oplyse Folketinget – hverken ved modtagelsen af oplysningen om forbeholdet eller senere – vurderes af lektor i forfatningsret Jens Elo Rytter til at udgøre en "vildledning" af Folketinget. Også professor i folkeret Frederik Harhoff vurderer, at regeringens og statsministerens oplysning til Folketinget om, at fangerne blev behandlet i overensstemmelse med den 3. Genève-konvention var "urigtig", og at regeringen, da den blev opmærksom på, at Folketingets forudsætninger for at have sagt ja til dansk

krigsdeltagelse ikke holdt, var forpligtet til at spørge Folketinget, om Danmark skulle fortsætte med at deltage i krigen i Afghanistan. Dette må anses for at være tilstrækkelig journalistisk dokumentation for, at der er tale om et kritisabelt forhold, som bør bringes til offentlighedens kendskab.

Lektor Jens Elo Rytter vurderer endvidere, at denne vildledning er ansvarspådragende efter ministeransvarlighedsloven, og at der derfor er grundlag for at rejse en rigsretssag mod statsministeren. At gøre gældende, at der er grundlag for at rejse en rigsretssag mod en minister - og i særdeleshed mod landets statsminister - er en overordentlig alvorlig anklage. Siden Rigsretten blev indført i 1849, har der kun været ført fem rigsretssager, og kun to ministre er blevet dømt: Berg i 1910 og Ninn-Hansen i 1995. Det er ikke usandsynligt, at Jens Elo Rytters vurdering i formel, juridisk forstand er korrekt. Men givet anklagens alvorlige karakter ville det have været ønskeligt, om instruktøren havde undersøgt, om der blandt juridiske eksperter er enighed om denne vurdering og i filmen gengivet, hvorvidt det er tilfældet.

Burde den danske tolks anklager være taget mere alvorligt?

Filmen fremlægger tilstrækkelig dokumentation for, at forswarets håndtering af tolkens oplysninger har været af en sådan art, at den bør påkalde sig offentlighedens opmærksomhed og underkastes kritisk granskning. Filmen fremlægger endvidere tilstrækkelig dokumentation for, at de danske myndigheder, om de havde ønsket det, på et tidligt tidspunkt kunne have fået bevis for, at amerikanerne ikke overholdt Genève-konventionerne i Afghanistan.

At regeringen valgte ikke at oplyse Folketinget om det amerikanske forbehold, kan i sig selv være et alvorligt problem for regeringen. Men problemet forværres, hvis danske myndigheder fik kendskab til, at amerikanerne ikke alene havde til hensigt ikke at overholde, men rent faktisk ikke overholdt Genève-konventionerne.

Ifølge filmen blev en dansk soldat af iransk herkomst, som var knyttet til specialoperationsstyrkerne, fordi han kunne forstå det lokale sprog, en uge efter de danske styrkers ankomst til Afghanistan udlånt til den amerikanske fangelejr. Han fungerede som tolk under afhøringerne. Efter kort tid i lejren gik tolken til sine overordnede og indberettede, at fanger blev mishandlet i amerikansk varetægt. Da forsvarsministeren i samme periode kom på besøg i Afghanistan, blev tolken holdt væk fra ministeren af en person fra Forsvarets Efterretningstjeneste. Samme dag blev tolken fløjet hjem til Danmark før tid.

I Københavns Lufthavn blev han mødt af FET, som indskærpede hans tavshedspligt og understregede, at han risikerede fængselsstraf, hvis han fortalte om, hvad han havde set. Selv om tolken ifølge filmen fortalte sine overordnede og senere FET om sine oplevelser, valgte man ikke at bringe sagen opad i systemet. I juli 2003 fik Forsvarsakademiet, som står for uddannelsen af forswarets tolke, kendskab til sagen, men igen undlod man at orientere forswarets ledelse.

Først den 23. januar 2004 blev Forsvarskommandoen orienteret. Det skete i forbindelse med behandlingen af en arbejdsskadesag, som tolken anlagde mod Forsvaret, blandt andet ledsaget af påstande om, at han havde overværet fangemishandlinger. Den 2. juni blev forsvarschefen orienteret. At sagen først på dette tidspunkt kom til forsvarschefens kendskab, er i Forsvarsministeriets redegørelse af 13. december 2006 blevet betegnet som en ”intern fejl” (side 17).

Den 6. juni blev forsvarsminister Søren Gade orienteret, og det blev besluttet, at Forsvarets Auditørkorps skulle gennemføre en undersøgelse. Forsvarsministeren underrettede Udenrigspolitisk Nævn den 9. juni. Samme aften udsendte Ritzau et telegram om tolkens oplysninger. Ifølge filmen blev auditørerne kun givet beføjelser til at undersøge, om danske soldater havde gjort noget galt, ikke om amerikanerne var gået over stregen under afhøringerne. Der blev sendt en forespørgsel til det amerikanske forsvarsministerium, men uden at der herigennem blev tilvejebragt oplysninger om eventuelle amerikanske overgreb.

Ingen af de danske soldater, officerer eller læger, som auditørkorpset udsurgte, havde set eller hørt noget. På den baggrund måtte auditørkorpset ifølge filmen konkludere, at tolkens oplysninger om amerikanske overgreb ikke kunne bekræftes. Auditørundersøgelsens konklusion, som i tolkens øjne fik ham til at fremstå som utroværdig, fik denne til at skrive et personligt brev til forsvarschef Jesper Helsø, hvori han bad om et møde. Forsvarschefen indkaldte tolken til et personligt møde. Efter mødet orienterede forsvarschefen regeringen.

Hvis tolkens påstande om amerikanske overgreb står til troende, vidste det danske forsvar meget tidligt, at USA *ikke* overholdt Genève-konventionerne i Afghanistan, nemlig allerede i februar/marts 2002. Denne viden blev dog først to år senere formidlet videre op gennem systemet, og først den 6. juni 2004 blev regeringen gjort bekendt med tolkens anklager.

Når regeringen efter dette tidspunkt udtaler, at den har tillid til, at USA overholder Genève-konventionerne, må det bero på en konkret vurdering, om man mener, at man med tolkens udsagn havde tilstrækkelig dokumentation for, at amerikanerne ikke overholdt Genève-konventionerne. Det mente regeringen tilsyneladende ikke, sådan som det eksempelvis fremgår af statsministerens svar til Søren Søndergaard fra Enhedslisten den 13. juni og identisk den 2. juli 2004. Efter at auditørundersøgelsens konklusioner blev offentliggjort i januar 2005, kunne regeringen henholde sig til, at det ikke var bevidst, at USA overtrådte konventionerne. Man kan på den baggrund ikke gøre gældende, at regeringen ved ikke at tillægge tolkens udsagn vægt direkte vildledte Folketinget. Det hævdes da heller ikke i filmen.

Filmens påstand er derimod, at danske myndigheder systematisk forsøgte at undgå, at tolkens oplysninger skulle blive en belastning for de danske styrkers indsats i Afghanistan. I første omgang forhindrede forskellige niveauer i forsvaret, at tolkens oplysninger blev undersøgt, og man undlod at orientere overordnede niveauer om anklagerne.

Først da tolken anlagde sag om arbejdsskade, besluttede forsvaret nødtvunget at gennemføre en auditørundersøgelse, men auditørerne blev givet et mandat, som bevirkede, at tolkens hovedpåstande ikke kunne undersøges. Efter at de var blevet informeret om tolkens oplysninger, udtalte højtstående personale i forsvaret sig til filmens instruktør, som om anklagerne ikke havde været fremsat. Forsvarschef Jesper Helsø udtaler, at han ikke har ”hørt noget om, at der er foretaget overgreb fra amerikanske styrker”.

Den øverste ansvarlige for Jægerkorpset og Frømandskorpset i Afghanistan Frank Lissner udtaler, at der ingen rygter var i lejren om, at der skulle foregå mishandlinger, tortur eller andet. Det var han heller ikke blevet informeret om af tolken. Forsvarets auditører kunne ikke finde noget militært personale, som kunne bekræfte tolkens oplysninger om, at fanger blev mishandlet i amerikansk varetægt.

Ikke desto mindre er det lykkedes filmens instruktør Christoffer Guldbrandsen at finde frem til flere af de soldater, der var involveret i nedennævnte aktion natten mellem den 18. og 19. marts 2002. Deres beskrivelser stemmer overens med tolkens indberetninger.

Frank Lissner oplyser yderligere, at tolken blev sendt hjem før tid, fordi han havde slået sin skulder. Senere oplyser forsvarrets tydeligt irriterede pressechef, at tolken er (psykisk) syg: "(H)vad fanden skulle I i øvrigt bruge en syg mands udtalelser til?"

Filmen må på den baggrund siges at fremlægge tilstrækkelig dokumentation for, at forsvarrets håndtering af tolkens oplysninger har været af en sådan art, at den bør påkalde sig offentlighedens opmærksomhed og underkastes kritisk granskning. Filmen fremlægger endvidere tilstrækkelig dokumentation for, at de danske myndigheder, om de havde ønsket det, på et tidligt tidspunkt kunne have fået bevis for, at amerikanerne ikke overholdt Genève-konventionerne i Afghanistan.

Blev afghanere tilbageholdt af danske soldater behandlet i strid med Genève-konventionerne, og burde den danske regering og Folketinget være blevet underrettet herom?

Filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation for, at afghanere tilbageholdt af danske soldater sandsynligvis ikke blev behandlet i overensstemmelse med Genève-konventionerne, da de senere blev overladt i amerikansk varetægt, og at det danske forsvars tilsyneladende mangel på interesse for i foråret 2002 eller senere at undersøge, hvad der skete med de tilbageholdte, da de blev bragt i amerikansk varetægt, bør påkalde sig offentlig opmærksomhed.

Den danske regering oplyste den 18. maj 2004 Folketinget følgende: "Forsvarskommandoen har oplyst, at de danske styrker ikke har taget krigsfanger i Afghanistan. Danske styrker i Afghanistan har i samarbejde med de amerikanske styrker været med til at tilbageholde 34 personer. Alle disse 34 er efterfølgende blevet frigivet i Afghanistan".

Tilbageholdelserne skete ved to forskellige lejligheder. En af disse fandt sted natten mellem den 17. og 18. marts 2002. De tilbageholdte viste sig ikke at tilhøre Taleban eller al-Qaida, men at være allierede sikkerhedsstyrker. De tilbageholdte blev senere frigivet. Det lykkes dokumentarfilmen at koble tidspunktet for denne tilbageholdelse sammen med samtidige amerikanske journalistiske dækninger af netop denne tilbageholdelse.

Det drejede sig om nyhedsbureauet Associated Press' og avisen Washington Posts dækning. Det lykkedes endvidere filmens instruktør at finde frem til nogle af de afghanere, der havde været tilbageholdt af danskerne og senere overleveret til de amerikanske styrker. Det er filmens fortjeneste overbevisende at fremlægge dokumentation for, at der i dette tilfælde efter al sandsynlighed er afghanere, som blev tilbageholdt af danske soldater, og som, da de blev udleveret til amerikanerne, blev behandlet i strid med Genève-konventionerne.

Filmen har fundet frem til nogle af de danske soldater, der var med i aktionen. Af deres udsagn fremgår, at de var vidende om, at amerikanerne ikke overholdt Genève-konventionerne – uagtet at hverken Frank Lissner eller Jesper Helsø angiveligt har hørt danske soldater berette om amerikanske overgreb. Filmen dokumenterer ikke – og hævder ej heller – at overordnede i det danske forsvar af danske soldater blev orienteret om, at de 31 tilbageholdte blev behandlet i strid med Genève-konventionerne, da de blev overladt i amerikansk varetægt. Og derfor kan hverken det danske forsvar eller den danske regering bebrejdes, at de ikke har haft konkret kendskab til denne

episode, hvor tilbageholdte i modstrid med det løfte, der blev givet Folketinget, ikke er blevet behandlet i overensstemmelse med Folkeretten.

Men filmen indikerer, at selv efter, at verden blev chokeret over den amerikanske fangemishandling i Abu Graib-fængslet i Irak, har det danske forsvar og den danske regering ikke ønsket at undersøge og dermed vide, hvad der skete med de afghanere, som danske soldater tilbageholdt i Afghanistan, når de var blevet overdraget i amerikansk varetægt. Ej heller de af Amnesty International og Human Rights Watch udfærdigede rapporter om fangemishandlinger i Afghanistan, herunder om netop den behandling, som de 31 dansk tilbageholdte afghanere var blevet udsat for, gav anledning til officiel dansk reaktion. Tværtimod har det danske forsvar destrueret alt det bevismateriale, der kunne være med til at dokumentere, om afghanere tilbageholdt af danske soldater efterfølgende havde været udsat for mishandling af amerikanerne eller overført til Guantanamo – ifølge forsvarschefen, fordi det ikke var blevet betragtet som vigtigt at bevare fangelisterne.

Det må på denne baggrund konkluderes, at filmen har fremlagt tilstrækkelig journalistisk dokumentation for, at afghanere tilbageholdt af danske soldater sandsynligvis har været behandlet i strid med Genève-konventionerne, da de senere blev overladt i amerikansk varetægt, og at det danske forsvars tilsyneladende mangel på interesse for i foråret 2002 eller senere at undersøge, hvad der skete med de tilbageholdte, da de blev bragt i amerikansk varetægt, bør påkalde sig offentlig opmærksomhed.

Hvor mange gange udleverede danske soldater tilbageholdte til amerikanerne?

Filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation til at betvivle, at danske soldater alene overdrog fanger i amerikanernes varetægt de officielt opgivne to gange. Derimod fremlægger filmen ikke dokumentation for, at denne overlevering skulle være sket rutinemæssigt.

Regeringen har over for Folketinget oplyst, at danske soldater har tilbageholdt personer i Afghanistan i alt to gange. Filmen gør gældende, at der er foretaget tilbageholdelser flere end de to angivne gange. Som dokumentation bringes interviews med to amerikanske forhørsledere Chris Hogan og Ed Hermann. Filmen konkluderer: ”Danskerne tog altså, ifølge vore amerikanske kilder, rutinemæssigt fanger og udleverede dem til amerikanerne”.

Man må gå ud fra, at ”vore amerikanske kilder” er Hogan og Herman. Herman udtaler sig i filmen ikke eksplicit om, hvor ofte han har set danske soldater udlevere fanger til amerikanerne, men det fremgår af hans udtalelser, at der må være tale om flere end de to officielt angivne gange. Hogan derimod udtaler sig eksplicit om, hvor ofte han har set danskerne udlevere fanger til amerikanerne: ”The unique Danish flag might have been seen in the prison camp bringing in prisoners five, six times”. Med Hermans generelle og Hogans specifikke udtalelser – begge fra centrale vidner - har filmen fremlagt tilstrækkelig journalistisk dokumentation til at betvivle, at de danske soldater alene overdrog fanger i amerikanernes varetægt to gange.

Hvis sprogbrugen ”rutinemæssigt” i speaken henviser til overdragelsernes antalsmæssige størrelse, fremlægges der i filmen ikke dokumentation for, at dette skulle have været tilfældet: Hermans generelle udtalelse kan måske tages til indtægt for, at udleveringen foregik hyppigt, mens Hogans udsagn om, at han så en udlevering finde sted op til fem eller seks gange ikke på dansk kan karakteriseres som rutinemæssigt. Dette forrykker imidlertid ikke ved dokumentationen for, at de danske styrker kunne have tilbageholdt fanger mere end de officielt opgivne to gange.

Blev personer tilbageholdt af danske soldater efterfølgende udsat for tortur og/eller overført til Guantanamo?

Filmen sandsynliggør, at fanger tilbageholdt af danske styrker og senere overladt i amerikansk varetægt kan være blevet udsat for tortur og/eller kan være blevet overført til Guantanamo. Derimod fremlægger filmen ingen dokumentation for, at det er særlig sandsynligt, at dette er sket.

Når filmen ikke kan dokumentere, at personer tilbageholdt af danske tropper senere er blevet udsat for tortur i amerikansk varetægt, kan man undre sig over, at instruktøren i filmens indledning har valgt at gøre netop påstanden om tortur til den bærende i filmen. Det må anses for at være problematisk, når filmens indledning sammenholdes med dens afslutning, hvori det på en sådan måde påstås, at der er grundlag for at rejse rigsretssag mod statsministeren, at seerne let kan få den opfattelse, at grundlaget gælder samtlige de forhold, der er blevet berørt i filmen, herunder torturpåstanden.

Filmen benytter flere kilder til at dokumentere, at amerikanske tropper udsatte afghanske fanger for overgreb, herunder tortur. Det er i forlængelse heraf filmens påstand, at når afghanere tilbageholdt af danske styrker senere blev overladt i amerikansk varetægt, så er det sandsynligt, at også disse personer blev udsat for overgreb og tortur. Det lykkedes imidlertid ikke i filmen konkret at dokumentere, at afghanere tilbageholdt af danske styrker efterfølgende har været udsat for tortur i amerikansk varetægt.

Filmen angiver endvidere, at i de første tre måneder, danskerne opererede i Afghanistan, blev næsten alle fanger sendt videre til Guantanamo. Det er i forlængelse heraf filmens påstand, at det er sandsynligt, at afghanere tilbageholdt af danske styrker og senere overladt i amerikansk varetægt er blevet overført til Guantanamo. For at undersøge, om dette er tilfældet, beder filmens instruktør om aktindsigt i fangeregistret fra Afghanistan, men fangeregistret eksisterer ikke mere. Derfor kan regeringen ifølge filmen ikke redegøre for, hvor mange fanger danskerne har taget, og om nogen af dem i dag sidder indespærret på Guantanamo. Det lykkedes på den baggrund ikke filmen konkret at dokumentere, at afghanere tilbageholdt af danske styrker efterfølgende er blevet overført til Guantanamo.

Filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation for, (1) at fanger i amerikansk varetægt blev udsat for tortur, og (2) at fanger blev overført til Guantanamo. Filmen viser, at det ikke kan udelukkes, at fanger tilbageholdt af danske styrker og senere overladt i amerikansk varetægt kan være blevet udsat for tortur og/eller kan være blevet overført til Guantanamo. Derimod fremlægger filmen ingen dokumentation for, at det er særlig sandsynligt, at dette er sket. De 31 tidligere omtalte tilbageholdte afghanere blev udsat for en behandling, der ikke var i overensstemmelse med Genève-konventionerne, men der foreligger ikke oplysninger om, at de blev udsat for tortur. Filmen dokumenterer ej heller konkret, at andre personer tilbageholdt af danske soldater i Afghanistan blev udsat for tortur eller blev overført til Guantanamo. Og filmen har alene formået at betvivle, at der kun fandt overførsel sted de to officielt oplyste gange, men fremfører ingen dokumentation for det eventuelle omfang af denne overførsel. Påstanden om, at personer tilbageholdt af danske soldater efterfølgende blev udsat for tortur i amerikansk varetægt og/eller overført til Guantanamo, er den af filmens hovedpåstande, der belægges med svage dokumentation.

Når filmen ikke kan dokumentere, at personer tilbageholdt af danske tropper senere er blevet udsat for tortur i amerikansk varetægt, kan man undre sig over, at instruktøren har valgt at gøre netop påstanden om tortur til den bærende i filmen: Filmen indledes med statsministerens udtalelse om, at amerikanerne over for den danske regering har ”understreget den humanitære karakter af de danske styrkers rolle i Afghanistan” og senere i nytårstalen 1. januar 2002: ”Det amerikanske samfund er bygget på idéerne om personlig frihed, demokrati, menneskerettigheder og religiøs tolerance. I hele den vestlige verden har vi bygget vores samfund op på tilsvarende værdier. Det er disse værdier, vi nu skal værne og forsvare”. Disse udtalelser klippes op mod urolige billeder af ildevarslende tegninger af torturlignende situationer. Det er filmens budskab: At den danske regering har sagt én ting, men at virkeligheden efter al sandsynlighed var en anden.

Filmen fremlægger som nævnt ingen dokumentation for, at det er særlig sandsynligt, at afghanere tilbageholdt af danske tropper har været udsat for tortur eller er blevet overført til Guantanamo-basen. Derfor forekommer filmens indledning problematisk, når den sammenholdes med dens afslutning. Filmen slutter med lektor Jens Elo Rytters vurdering af, at der kan rejses en rigsretssag mod statsminister Anders Fogh Rasmussen. Denne vurdering bringes ikke på det sted i filmen, der handler om det forhold, som Rytter mener, giver grundlag for at rejse rigsretssagen: At regeringen har undladt at oplyse Folketinget om det amerikanske forbehold med hensyn til at overholde Genève-konventionerne. Vurderingen bringes derimod som afslutning på hele filmen. Seerne kan derfor let få den opfattelse, at der kan rejses rigsretssag mod statsministeren på grundlag af samtlige de forhold, der er blevet behandlet i filmen, herunder især de anklager om tortur, som filmen i sin indledning lægger op til, er dens væsentligste tema. Det bringer filmen intet som helst belæg for.

Konklusion

I forhold til hovedpåstandene må det konkluderes, at filmen - om ikke undtagelsesfrit - lever op til de standarder for dokumentation, der gælder for journalistiske produkter af denne type. I nogle tilfælde virker dokumentationen stærkere end i andre. Således virker dokumentationen for, at regeringen har undladt at videregive det amerikanske forbehold til Folketinget overbevisende. Det samme gælder dokumentationen for, at 31 afghanere, som var blevet tilbageholdt af danske soldater, blev udsat for overgreb, da de kom i amerikansk varetægt.

Filmen fremlægger også troværdig dokumentation for, at der blandt de danske styrker i Afghanistan på et tidligt tidspunkt eksisterede information om amerikanske overgreb, som det forekommer bemærkelsesværdig, at forsvaret ikke reagerede på. Filmen kan med de amerikanske forhørslederens udtalelser sandsynliggøre, at de danske tropper overleverede tilbageholdte afghanere til amerikanerne flere end de to officielt vedkendte gange, hvorimod den ikke har dokumentation for, at dette skete rutinemæssigt.

Svagest står filmen med hensyn til påstanden om, at afghanere, som var blevet tilbageholdt af danske soldater, senere skulle være blevet udsat for tortur, mens de var i amerikansk varetægt og/eller overført til Guantanamo-basen. Her må filmen nøjes med at argumentere, at det ikke kan udelukkes, at noget sådant kan være sket, men har igen dokumentation for, at det faktisk skete, endsige at det er særlig sandsynligt, at det er sket.

Når filmen ikke kan dokumentere, at personer tilbageholdt af danske tropper senere er blevet udsat for tortur i amerikansk varetægt, kan man undre sig over, at instruktøren i filmens indledning har valgt at gøre netop påstanden om tortur til den bærende i filmen. Det må anses for at være problematisk, når filmens indledning sammenholdes med dens afslutning, hvori det på en sådan

måde påstås, at der er grundlag for at rejse rigsretssag mod statsministeren, at seerne let kan få den opfattelse, at grundlaget gælder samtlige de forhold, der er blevet berørt i filmen, herunder torturpåstanden.

5. Kritikken af filmen

Den dokumentation, som en dokumentarfilm af denne type fremlægger, såvel som de tolkninger af dokumentationen, som den foretager, vil helt naturligt blive gjort til genstand for debat i offentligheden – det er i og for sig en raison d'être for dokumentarfilmen som genre.

Det er da også sket i dette tilfælde, eksempelvis i "Forsvarsministeriets redegørelse af 13. december", "Forsvarsministeriets dokumentation: Danmarks Radios film 'Den Hemmelige Krig'" (udateret) og i henholdsvis Nyhedsavisens og Jyllands-Postens kritiske diskussion af filmen.

På baggrund af gennemgangen af DHKs hovedpåstande gennemgås nedenfor de kritikpunkter, som Forsvarsministeriet (FM) og Nyhedsavisen (NA) har fremført med henblik på at vurdere, om kritikken kan siges at underminere filmens dokumentation. I et efterfølgende afsnit vil brugen af filmiske virkemidler blive gennemgået.

Vi forholder os alene til den kritik, der er fremført af selve filmen, ikke af TV Avisens dækning heraf.

Forsvarsministeriets kritik

I rapporten "Forsvarsministeriets dokumentation: Danmarks Radios film 'Den Hemmelige Krig'" (udateret) kritiseres DHK for en række fejl og manipulationer samt for en række udeladelser. Forsvarsministeriet konkluderer desuden, at DHK bærer præg af manglende kvalitetskontrol i overensstemmelse med DRs sædvanlige standard.

Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at Forsvarsministeriet lægger vægten i kritikken på forløbet omkring filmens tilblivelse og på samarbejdet mellem Forsvarsministeriet og instruktøren Christoffer Guldbrandsen. Forsvarsministeriet forholder sig substantielt kun til en enkelt af filmens hovedpåstande, nemlig spørgsmålet om, hvorvidt de danske specialstyrker udleverede tilbageholdte mere end to gange.

Her afvises filmens påstand med henvisning til, at der er fraklippet en væsentlig vending i interviewet med Chris Hogan: "...to the best of my recollection." Selvom Chris Hogan efterfølgende udtalte, at han ikke anså dette for at være et problem, påpeger Forsvarsministeriet, at klippet burde have været medtaget, og at danske styrker desuden klart har angivet antallet af overleveringer til to.

Selvom Forsvarsministeriet kritiserer DHK for "sektiv brug af informationer, fordrejninger, manipulation og bevidste udeladelser af information, som ikke passer ind i filmens 'plot'", fremlægges der ikke oplysninger, der underminerer filmens dokumentation for hovedpåstandene.

Spørgsmålet er, om man kan kritisere rapporten for at bryde normerne for god embedsmændsskik. Vurderes dette ud fra betænkning 1443 om "Embedsmænds rådgivning og bistand til regeringen og dens embedsmænd" (fra 2004), kan rapportens indhold imidlertid ikke kritiseres.

Betænkningen fremhæver, at der er sket en glidende udvikling i retning af integreret faglig og politisk-taktisk rådgivning - og at dette er både acceptabelt og at foretrække. Den klassiske embedsmændsrolle, hvor normen er regelbundet og saglig rådgivning, er dermed mere en myte end en realitet.

Dog fremhæves det også i betænkningen, at det almindelige embedsværk ikke bør fremstå som "personligt politisk engageret i den sag, der rådgives om". At Forsvarsministeriets rapport er skrevet med stort engagement og nidkærhed, hersker der dog ingen tvivl om. Dele af rapporten er - vurderer vi - også præget af en misforstået opfattelse af forholdet mellem politikere/embedsværk og medierne.

Rapportens sprog er følelsesladet, og Forsvarsministeriet fremfører klare holdninger til, hvad der "burde" have været medtaget henholdsvis udelukket i såvel filmen som i DRs dækning. Der spares heller ikke på stærkt vurderende beskrivelser, som for eksempel at der er tale om "direkte manipulation", "instruktørernes plot" etc.

Det kan derfor diskuteres, om FMs rapport blev til en del af det politiske "spin", der blev viklet omkring filmen for at aflede opmærksomheden fra dens hovedpåstande.

Nyhedsavisens kritik

Var det danske forsvar vidende om, at fanger ikke blev behandlet i overensstemmelse med Genèvekonventionerne?

For at undersøge filmens påstand om, at danske soldater var vidende om, at fanger i amerikansk varetægt ikke blev behandlet i overensstemmelse med Genève-konventionerne, har NA efterfølgende kontakten nogle af de danske soldater, der har været i Afghanistan. De afviser alle "nogensinde" at have hørt om, at der skulle være foregået vold i fangelejren. NA har blandt andet på den baggrund opfordret Danmarks Radio til at "gennemføre en uafhængig undersøgelse med henblik på at fastslå, om kilderne overhovedet findes".

Det forekommer her, at NA forsøger at kompromittere filmens instruktør ved at udnytte en asymmetrisk situation, der i udgangspunktet ikke gør det muligt at få filmens interviews bekræftet. De soldater, der interviewes i filmen, er tydeligvis blevet lovet anonymitet, og vel at mærke inden filmens politiske sprængfarlighed var kendt. Med den politiske furor, der opstod i kølvandet på visningen af DHK, forekommer det lidet sandsynligt, at soldater, der er underlagt tavshedspligt, ville oplyse NAs journalist om forhold, der stred mod det grundlag, krigen i Afghanistan officielt skulle føres på – uanset om de blev lovet anonymitet eller ej.

Der er på den baggrund ingen grund til at betvivle filmens dokumentation.

Hvor mange gange?

Der er i filmen to centrale kilder, der siger, at danskerne afleverede fanger til amerikanerne flere gange end de to, som regeringen har opgivet, nemlig de to forhørsledere Chris Hogan og Ed Hermann.

NA har efterfølgende sået tvivl om de to amerikanske forhørslederers udtalelser og troværdighed, blandt andet ved at henvende sig direkte til de to. Også dette tilfælde illustrerer, at det kan være vanskeligt efterfølgende at henvende sig til kilder, når først en udsendelse af denne art har resulteret i politisk furor. DR har imidlertid taget kontakt til de to forhørsledere, som har bekræftet deres udsagn. Der er på den baggrund ikke grund til at betvivle, at instruktøren ved filmens tilblivelse havde kilder, som ud fra almindelig journalistik praksis måtte anses for at være troværdige.

NA har endvidere kritiseret filmen for at manipulere og ukorrekt gengive forhørsleder Chris Hogans udtalelser. Avisen fremfører, at Hogan skulle have taget et forbehold:

1. Han skulle ved at benytte ordet "might" have taget et generelt forbehold for sit udsagn
2. Han skulle ved at benytte vendingen "to the best of my recollection" have taget et yderligere forbehold.

Hogans fulde udsagn på engelsk lyder: "The unique Danish flag – to the best of my recollection – might have, might have been seen in the prison camp – bringing in prisoners – five, six times".

Ifølge NA lyder udsagnet i dansk oversættelse: "Så vidt jeg husker, blev det særegne danske flag måske set (på soldater, der afleverede fanger), måske fem-seks gange".

Oversættelsen og kommentarerne demonstrerer, at Nyhedsavisen ikke har et nuanceret kendskab til engelsk sprogbrug.

1. En kyndig bruger af engelsk ville vide, at ordet "might" i den benyttede sammenhæng ikke nødvendigvis udtrykker et forbehold for udsagnet i sin helhed, men for det præcise antal gange, Hogan kunne huske at have set danske soldater overlevere fanger til amerikanerne. DR har efterfølgende spurgt Hogan, og han bekræfter, at forbeholdet alene retter sig mod det præcise antal gange.
2. En kyndig bruger af engelsk ville vide, at man ikke kan gå ud fra, at vendingen "to the best of my recollection" nødvendigvis udtrykker et forbehold for udsagnet, snarere tværtom. "Så vidt jeg husker" er derfor ikke en umiddelbart dækkende oversættelse (men ville være det af "as far as I recall/remember"). Der er derfor ikke, som NA hævder, tale om "et væsentligt forbehold". Man kan omvendt undre sig over, at filmens instruktør har ønsket at udelade vendingen, uanset om han har fået Hogans godkendelse eller ej.

Kritikken ændrer derfor ikke ved, at filmen fremlægger tilstrækkelig journalistisk dokumentation til at betvivle, at danske soldater alene overdrog fanger i amerikanernes varetægt de officielt opgivne to gange.

Fandt der mishandling sted?

Der er ikke noget i kritikken, der sandsynliggør, at de 34 tilfangetagne ikke skulle være blevet udsat for en fornedrende behandling – en mishandling. Der er efter vort skøn heller ikke noget i kritikken, der sandsynliggør, at der ikke fandt mishandling sted hos amerikanerne, mens de danske specialtropper var i Afghanistan. Christoffer Guldbrandsen synes derfor at have tilfredsstillende dokumentation sine påstande på dette punkt.

Blev der overført fanger til Guantanamo i den periode, hvor de danske specialtropper opholdt sig i Afghanistan?

Det synes hævet over enhver tvivl. At filmen så strammer med hensyn til antallet af overførsler, er en anden sag.

Konklusion

Der er ikke noget i den efterfølgende kritik, rejst af blandt andet Forsvarsministeriet og Nyhedsavisen, der afgørende har svækket CGs dokumentation, der i vid udstrækning baserer sig på indicier og ikke håndfaste beviser. Det er helt naturligt, at sådanne indicier diskuteres i en efterfølgende debat: Holder de vand? Kan de tolkes, som de gør? Er de udtryk for tilstrækkelig bevisførelse for, at noget er foregået, som det ikke skulle være foregået? Konklusionen er derfor, at

Christoffer Guldbrandsen har den type beviser/indicier, som man kan forvente af en journalistisk dokumentarfilm.

6. Vurdering af de filmiske virkemidler

I det følgende vurderes de vigtigste filmiske virkemidler ud fra de normer, der er gældende i filmbranchen. Det er vigtigt at pointere, at DHK opererer i genren dokumentarfilm, der hele tiden flytter sig og udfordrer grænserne, for hvad man kan kræve af seerne. Samtidig udvikler seernes evner til at afkode selv udviklede billedforløb sig i takt med, at mediet forandrer sig. Der findes ikke faste retningslinjer for, hvad man som instruktør af en journalistisk/filmisk dokumentar kan tillade sig, og dette afsnits vurdering af de filmiske virkemidler relaterer sig derfor til generelt anvendte normer i filmbranchen.

Filmens åbning

Filmen åbner med en række arkivklip af statsministeren, den amerikanske forsvarsminister og præsident, klippet op mod urolige billeder af ildevarslenende tegninger af torturlignende situationer. Effekten er naturligvis, at seeren opfatter filmens præmis både med hjernen og hjertet. At den danske regering har sagt én ting, men at virkeligheden efter al sandsynlighed var en anden. Metoden er valid og holdbar ud fra filmbranchens etiske praksis og kan kun diskuteres ud fra en personlig smagsvurdering.

Nutidsformen

Denne film handler om et emne, der per definition er meget svært at billeddække. Alle de handlinger, filmen beskriver, er foregået for længe siden. Det i sig selv er tungt og kan hurtigt gøre fortællingen fjern og distanceret. Derfor bruger instruktøren nutidsformen, der giver en illusion af, at vi er til stede - eller tæt på at være til stede under begivenhederne. Det er et meget almindelig brugt virkemiddel og har en klar positiv effekt på forståelsen og oplevelsen af filmen. Nutidsformen konflikter ikke med filmens journalistiske indhold. Men det stiller større krav til seeren, end en mainstream tv-dokumentar ville gøre.

Arkivstof

Da store dele af filmens handling ikke er og ikke har kunnet dokumenteres med levende billeder, anvendes i høj grad arkivmateriale. Dette materiale er ofte af meget svingende billedmæssig kvalitet og skudt til brug i nyhedsudsendelser og lignende. Instruktøren vælger at zoome elektronisk ind i billederne og gøre dem ”filmiske” og kornede.

Det er en almindeligt anvendt måde at gøre et ellers dødt stof levende på. Sammen med nutids-speaken giver det en dynamisk effekt, der skaber illusionen af ”her-og-nu” og autencitet. Dette er ikke kritisabelt, men man kan diskutere, om filmen i højere grad burde have gjort seeren opmærksom på, at der er tale om arkivbilleder. I hvert fald i situationer, hvor billederne fejlagtigt kan opfattes som autentiske.

Bygninger

Af mangel på billeder af de egentlige begivenheder må instruktøren ty til billeder af ”skyldige bygninger” – en meget brugt ironi i dokumentarverdenen om de evindelige bygninger, der må gøre det ud for egentlige billeder. Disse er også brugt her, og det er svært at kritisere. Der har fra Erik Valeurs side i Jyllands-Posten været rejst kritik af, at bygningerne, for eksempel Udenrigsministeriet og Statsministeriet, fremstår ”skurkagtige” og mørke.

Det kan imidlertid forklares med, at speaken på de pågældende billeder tydeligt fortæller, at en bestemt fax blev modtaget klokken 22.30 om aftenen.

Håndholdt kamera

Samtlige filmens interviews er skudt med håndholdt kamera. Dette er formentlig valgt for at styrke filmens visuelle dynamik. I en billeddød historie som denne er det vigtigt at tilføje nogle lag, der formidler en oplevelse. Kameraet bevæger sig ind imellem så meget, at instruktøren også er med i de urolige og lidt rastløse billeder. Der er små zoomture på øjne eller i et par tilfælde den interviewedes mund.

Erik Valeur kritiserer i Jyllands-Posten dette ud fra to modsatrettede synspunkter. Første gang da den amerikanske Human Rights Watch repræsentant har en vigtig pointe, hvor kameraet er tæt på hans mund. Valeur mener, at dette er en form for manipulation, der skal overbevise os om, at det, han siger, er vigtigt, fordi han er en af filmens helte. Senere bruges samme nære billede af forsvarsministerens mund, men denne gang udlægger Valeur det som en pression mod Søren Gade.

Dette viser, at hvert eneste filmiske virkemiddel kan tolkes forskelligt. Det håndholdte kamera er efter vores vurdering et rent æstetisk valg fra instruktørens side, og det er ikke kritisabelt.

Konklusion

Sammenfattende er det vores vurdering, at den omfangsrige brug af filmiske virkemidler i DHK er forsvarlig ud fra de etiske normer, der er gældende i filmbranchen. De kan højst diskuteres ud fra smagsvurderinger. Dog kan det i bakspejlet klart anbefales at bruge en tydeligere markering af arkivstof. Især i film, der som denne har et kontroversielt journalistisk indhold.

7. Spinnet omkring ”Den Hemmelige Krig”

En stadig væsentligere del af en tv-udsendelses succes og den opmærksomhed, den påkalder, er evnen til på forhånd at sætte en dagsorden - forud for selve udsendelsestidspunktet. DHK er ingen undtagelse. Og en meget stor del af den efterfølgende kritik fra ikke mindst regeringen gik på det, regeringen opfattede som en iscenesættelse af DHK. En iscenesættelse, der foregik, uden at regeringen havde mulighed for at se filmen og dermed forholde sig til den kritik, regeringen blev mødt med i dagene op til filmens udsendelse på DR.

Det ligger uden for kommissoriet at granske, hvem der gjorde og sagde hvad til hvem og hvornår, men for forståelsen af det postyr, DHK skabte, er det nødvendigt kort at forholde sig til det, man kunne kalde spinnets om filmen.

Filmens priming

De første klip fra DHK blev vist på TV 2. Og i dagene efter blev der dryppet klip til en række andre medier. Den dagsorden, der blev sat, var primært rettet imod statsminister Anders Fogh Rasmussens rolle i sagen, og det blev i flere indslag mere end antydnet, at statsministeren havde et stort problem, og at han tilsyneladende havde ført Folketinget bag lyset.

Både ved biografpremieren og den efterfølgende tv-visning af dokumentarfilmen var fokus således rettet imod statsministeren, og ikke mindst udsagnet om, at statsministeren efter en juridisk eksperts vurdering burde stilles for en rigsret.

Regeringens modoffensiv over for DHK blev orkestret efter devisen, at der intet nyt er i filmen, og filmen blev rubriceret som propaganda, og her blev udsagnet om en rigsretssag hevet frem som det tydeligste eksempel på, at filmens instruktør var gået langt over strengen – med andre ord havde mistet sin objektivitet.

Offensiven indeholdt ligeledes en klassisk afledningsstrategi for sagens konkrete indhold, hvorefter man sår tvivl om hele filmens lødighed ved at angribe på et par detaljer, der igen skulle vise, at filmens instruktør ikke aner, hvad han taler om.

Detaljen var dannebrogflaget på de danske soldaters skuldre. Både off og on record lød det igen og igen, at danske jæggersoldater ikke bærer flag, når de er på operation. De konservatives Helge Adam Møller brugte netop denne argumentation selv samme aften, som filmen blev vist på DR, til at understrege og bevise, at filmens instruktør ikke en gang havde de basale ting i orden. Hvis Helge Adam Møller havde ret i dette udsagn, forsvandt troværdigheden af den amerikanske forhørsleder Chris Hogan, der i filmen underbyggede sin påstand, om at de danske soldater flere gange bragte fanger ind til den amerikanske lejr, med at sige, at han var sikker på dette, da han kunne genkende de danske soldater på deres dannebrogflag på skuldrene. Helge Adam Møllers mangeårige virke som forsvarsordfører og store kendskab til forsvaret skabte troværdighed om dette budskab.

Senere viste det sig imidlertid, at de danske jæggersoldater rent faktisk bar flag i operation.

Regeringens kritik - ikke mindst fremført af forsvarsminister Søren Gade - af, at regeringen var blevet nægtet mulighed for at se filmen, inden filmens instruktør begyndte at lade klip fra filmen sive til medierne, blev i næste spinbølge forsøgt underbygget med en påstand om, at Enhedslistens Frank Aaen havde anderledes adgang til filmen og filmens materiale. Frank Aaen blev af begge

regeringspartiers ordførere udråbt som ”konsulent” på filmen, og denne påstand havde til formål at understøtte påstanden om, at DHK var venstreorienteret propaganda.

Det stod aldrig helt klart, med hvilken dokumentation denne påstand blev underbygget. Den såkaldte ”krog” skulle være et eller flere spørgsmål, Frank Aaen havde stillet i Folketinget til regeringen, og som skulle indikere, at Frank Aaen var et slags villigt redskab for filmens tilrettelæggere.

Denne påstand om Aaens særlige rolle var også en del af den kritik, Nyhedsavisen rettede imod DR og DHK.

Det er aldrig blevet dokumenteret, at Frank Aaen havde nogen som helst form for særstatus i forhold til DHK tilblivelse endside fik særbehandling i forhold til at se den endelige film før andre politikere. At få politikere til at stille spørgsmål til regeringens ministre er i øvrigt en fastforankret arbejdsmetode for mange journalister og et anerkendt redskab til at skaffe oplysninger frem i lyset. Der eksisterer umiddelbart intet belæg for at påstå, at Frank Aaens rolle i denne sag er anderledes end politikeres rolle i tilsvarende journalistiske projekter og sager.

Nyhedsavisens kritik

NA's skarpe kritik af DHK og filmens instruktør Christoffer Guldbrandsen vakte en hel del opsigt, da der i Danmark ikke er tradition for, at medier kritiserer andre medier. Det var da også på baggrund af en række artikler i NA, at statsminister Anders Fogh Rasmussen kom med sin generelle kritik af journalistikken i DR.

Men også i dette tilfælde er der tale om en kritik, der ikke særlig direkte forholder sig til filmens hovedpåstande. Nyhedsavisens dækning er, efter vores vurdering, i flere tilfælde alt for spidst vinklet. Det gælder især påstanden om samarbejdet med Enhedslisten samt påstanden om, at DR bevidst har løjet og manipuleret med Hermanns/Hogans udtalelser. Hertil kan lægges ledere skrevet af ansvarshavende chefredaktør David Trads, der også er meget ensidige, samt brugen af et logo af DR i opløsning, der bygger på en sammenkædning af filmen med DR's budgetkrise.

Konklusion

Filmens instruktør Christoffer Guldbrandsen skabte maksimal opmærksomhed om DHK i tiden op til filmens visning på DR. Konsekvensen af den voldsomme eksponering i medierne, var, at filmens mange anklagepunkter – ikke mindst imod forsvarrets håndtering af fanger - druknede i et spørgsmål om, hvorvidt statsministeren skulle for en rigsret eller ej.

Dette forhold må man konkludere, at instruktøren selv bærer en væsentlig del af ansvaret for.

At de første klip fra filmen blev vist på TV 2 indikerer dog også, at medieoffensiven forud for selve visningen af filmen næppe var resultatet af en minutiøs planlægning, da ikke mindst DR fandt det påfaldende – for ikke at sige irriterende – at en DR indkøbt produktion blev ”markedsført” på konkurrentens kanal.

Regeringen og regeringspartiernes spin mod filmen var effektivt og fik flyttet fokus fra indhold til form. Selv om spinnets efterfølgende viste sig at være forkert på en række områder, skabte dette ikke nævneværdig kritik i medierne af regeringen.

På den baggrund må man konkludere, at regeringen vandt spinnets om ”Den Hemmelige Krig”.

8. Public service programetik

Da DHK er produceret for DR, må brugen af filmiske virkemidler og krav til dokumentation, redigering, fairness, lancering med videre også vurderes ud fra DRs etiske retningslinjer – og ikke kun ud fra de normer, der gør sig gældende i filmbranchen.

Det understreges endvidere af, at DR som svar på kritikken af DHK flere gange henviser til, at filmen lever op til DRs etiske krav. Det sker blandt andet på hjemmesiden om DHK, hvor der står: "Filmen er købt og godkendt af DR2-chef Gitte Rabøl, der som ansvarlig redaktør i chefredaktionen, har fulgt produktionen og sikret sig, at filmen levede op til de journalistiske og etiske krav DR stiller." Ligeledes forsikrer mediedirektør Lars Grarup i et svar til en leder i Berlingske Tidende, at "alle eksterne produktioner skal leve op til nøjagtig de samme krav som de interne". Og DRs "etiske vagthund", lytternes og seernes redaktør i DR Jacob Møllerup holder DHK op mod DRs etiske krav.

Henvisningerne er dog af meget general karakter og diskuterer ikke systematisk kritikken af DHK i forhold til DRs etiske regelsæt. Nedenstående vurderer vi centrale kritikpunkter i forhold til DRs etiske retningslinjer ud fra følgende forhold:

- Hvilken genre tilhører DHK?
- Hvad er/bør retningslinjerne være for brug af arkivbilleder i dokumentarfilm?
- Hvad er/bør retningslinjerne være for kvalitetskontrol af de oplysninger, der bringes i en dokumentarfilm?
- Bør en angrebet part have mulighed for at se en dokumentarfilm inden offentliggørelse?
- Har DR, eller bør DR have, ansvar for lancering/foromtale af eksterne produktioner?

Genren

Det er interessant at læse dokumenterne fra DFI omkring dette spørgsmål. Her beskrives DHK som blandt andet: 'Tv-dokumentar, 'undersøgende proces-dokumentar', 'undersøgende journalistisk tv-film', 'undersøgende dokumentar med tv-vindue på DR2', 'undersøgende politisk proces-dokumentar'.

DRs etiske retningslinjer arbejder ikke på samme måde med genrekategorier. Der findes en del særregler for visse programmer, for eksempel satire, valg, indsamlinger, men ingen for dokumentarfilm. En sådan må derfor antages at høre under DRs generelle etiske retningslinjer. Kun i forbindelse med overskriften 'Forelæggelse af kritiske oplysninger' skelnes mellem forskellige typer af journalistiske programmer. Her vil DHK nok falde under genren "et journalistisk program (der) er meget skarpt vinklet eller benytter sig af særlige dramaturgiske effekter eller opbygning." Dette fortæller dog ikke meget om DHK i forhold til DRs etiske regler, men viser blot, at DR er opmærksom på, at sådanne journalistiske programmer er af en særlig karakter – også når det gælder etiske grænser.

Gælder de generelle etiske regler for dokumentarfilm, er især følgende tekstudsnit relevant for DHK: "DR manipulerer ikke med tekst, lyd, video eller grafik for at frembringe eller antyde andre meninger end dem, som de medvirkende har givet udtryk for."

Erik Valeurs kritik i Jyllands-Posten baserer sig netop på, at DHK manipulerer meget kraftigt med billede og grafik. Kritikken viser, at DHK befinder sig i et genremæssigt limbo mellem

dokumentarprogrammet og dokumentarfilmen. DRs retningslinjer er primært journalistiske, mens DFIs krav om, at filmen skal have et kunstnerisk udtryk, er filmiske.

Konklusion: DRs etiske retningslinjer er ikke stand til at tage højde for en film som DHK, der skal være både journalistik og kunst, jævnfør DFI.

Brug af arkivbilleder

DRs etiske retningslinjer indeholder et afsnit om brug af arkivbilleder, men det tager udgangspunkt i retsreportage/kriminaljournalistik. I afsnittet fremhæves blandt andet: ”Når det er afgørende for fremstillingen af en sag, kan det være nødvendigt at rekonstruere det skete. Når DR rekonstruerer, sker det efter følgende retningslinjer: Det anføres som hovedregel fra start til slut tydeligt på skærmen, at der er tale om rekonstruktion. I radioen skal det fremgå helt tydeligt, at der ikke er tale om autentisk materiale. Rekonstruktionen skal følge det faktisk skete. Hvis der er tale om gætterier og hypoteser, skal det fremgå helt tydeligt. Det gælder særligt, hvis rekonstruktionen vedrører en sag, der ikke er afsluttet med endelig dom.” Der står desuden: ”DR bruger klip fra sit arkiv i nye programmer, men det skal ske med respekt for den sammenhæng, materialet blev optaget i.”

På BBCs hjemmeside står følgende om ”Use of library material in news & factual output”: ”When library material is used to illustrate a current issue or event it must be clearly labelled if there is any risk of misleading the audience. We should not use library material of one event to illustrate another in such a way as to suggest the audience is seeing something it is not. We should ensure that we do not give a misleading impression by using out of date library footage to illustrate our stories, for example of places, people or industrial production processes.” BBCs regler siger næsten det samme som DRs. Men BBCs regler gælder eksplicit brugen af arkivbilleder i nyheder og faktaudsendelser, og de virker noget mere ’faste’ end DRs i deres krav om, at arkivbilleder skal ’mærkes’, når de bruges/genbruges.

Jacob Møllerup skriver i sin gennemgang af kritikken af DR om brug af arkivbilleder: ”Brugen af billeder følger ganske rigtigt almindelig praksis, men netop i en film som denne ville det være en fordel med mere præcise angivelser af, hvor de forskellige billedsekvenser stammer fra. Filmen rummer mange dramaturgiske greb – og som seer må man ind imellem spørge sig selv, hvad der er autentiske billeder fra de omtalte begivenheder, og hvad der er arkivbilleder med videre. Det ville være forvirrende og fremmed for genren at angive det fyldstgørende gennem hele filmen, men der kunne være givet flere oplysninger, ligesom den veludbyggede hjemmeside med fordel kunne rumme en liste over, hvor billederne i hovedsagen stammer fra.” (p. 17).

Møllerup erkender, at der her er et problem: Det er svært at se forskel på arkivbilleder og ’autentiske’ billeder fra omtalte begivenheder. Det ville dog være ”forvirrende og fremmed for genren at angive billedernes status gennem filmen”. Dette rammer meget præcist ind i genrediskussionen. Man kan spørge, om det ville være forvirrende og fremmed for en dokumentarfilm at dokumentere sine påstande mere, end tilfældet er her? På den ene side ville det bryde det narrative flow. På den anden side er der tale om en fortælling om fakta, hvis troværdighed vel afhænger af, at man kan skelne fiktion fra fakta?

DRs etiske retningslinjer virker umiddelbart utilstrækkelige på dette område. BBCs er mere præcise og gælder også fakta-programmer. Men det er et spørgsmål, om de vil være dækkende for en dokumentarfilm – og for de principper, Møllerup gør gældende.

Konklusion: DR bør udarbejde klarere retningslinjer for brug af arkivmateriale i de filmiske/journalistiske genrer, der gør sig gældende på stationens sendeflade.

Visning af film for angrebet part

Forsvarsministeriet har i ”Forsvarsministeriets dokumentation: Danmarks Radios film ’Den Hemmelige Krig’” kritiseret, at forsvarsministeren som angrebet part ikke fik mulighed for at se filmen, når denne eller dele af denne er blevet vist for eller videregivet til andre, herunder andre medier.

Det forekommer klart, at Christoffer Guldbrandsen og/eller DR inden filmens offentliggørelse har videreformidlet dele af dennes indhold til andre. Det krænker det journalistiske fairnessprincip at lade andre diskutere dele af eller hele filmen, uden at den angrebne part har mulighed for at forholde sig til dens samlede indhold. DR burde have givet forsvarsminister Søren Gade mulighed for se filmen, inden dens indhold blev videreformidlet til andre – hvis ikke muligt på anden måde, så i ikke færdigredigeret form.

Konklusion: DR bør i forbindelse med lancering af dokumentarfilm sikre, at en angreben part har mulighed for at se denne, inden dens indhold videreformidles til andre parter.

Kvalitetskontrol?

DFI gør gældende, at en dokumentarfilm er instruktørens. Omvendt gør DR gældende, at ”alle eksterne produktioner skal leve op til nøjagtig de samme krav som de interne”. Imidlertid kan det virke, som om DR ikke præcist har fundet ud af, hvordan man sikrer sig, at dette sker. Uagtet at DR2-chef Gitte Rabøl som ansvarlig redaktør i chefredaktionen angiveligt ”har fulgt produktionen og sikret sig, at filmen levede op til de journalistiske og etiske krav DR stiller”, så er der på nogle punkter sket svigt.

Der har således været fremført kritik af et interview med chefen for Jægerkorpset, Frank Lissner, hvor denne bliver foreholdt, at han giver oplysninger, som strider imod de oplysninger, som forsvarsministeren har givet Folketinget. Om denne kritik konkluderer Jacob Møllerup, at ”(s)elvom der kan argumenteres godt for filmens udlægning ... er sondringen svær at forstå for seerne”. Og videre: ”(d)et er utilfredsstillende forklaret. Sagen fremstår alt for svagt. Det bliver for kludret”.

Vi er enige i Møllerups konklusion: Selv om Guldbrandsen på det tidspunkt, interviewet blev gennemført, den 8. september 2005, kunne være berettiget til at stille sine spørgsmål til Lissner, burde han, da han senere blev klar over sagens rette sammenhæng, have undladt at bringe det pågældende interview, der filmisk meget voldsomt får det til at fremstå, som om der er en diskrepans mellem forsvarrets oplysninger om tilbageholdelser af afghanere og de oplysninger, forsvarsministeren har givet til Folketinget – en diskrepans, som filmen ikke dokumenterer med andet end netop dette interview. Man kan undre sig over, at en ansvarlig redaktør i chefredaktionen ikke har fået dette interview fjernet fra filmen.

Som et andet eksempel kan nævnes, at filmen som ovenfor nævnt gør gældende, at der er grundlag for at rejse rigsretssag mod statsministeren. Om den kritik, der har været rettet mod denne påstand, svarer DR ifølge Møllerups redegørelse, at det ”er en af de juridiske eksperter, der interviewes i filmen – lektor Jens Elo Rytter, der mener, at der kan være grundlag for at rejse en rigsretssag”. Det tyder på, at DR ikke selv har taget stilling til, om synspunktet holder. Møllerup vurderer: ”Uagtet, at

Jens Elo Rytter i filmen står alene med sin vurdering, argumenterer han sammenhængende for sig synspunkt. Det er derfor forsvarligt at tage interviewet med i filmen.”

Som vi ovenfor har argumenteret, burde DHK, når der fremsættes en så alvorlig anklage mod landets statsminister, havde undersøgt, om anklagen fandt støtte blandt andre juridiske eksperter og gengivet, hvorvidt dette var tilfældet. Også i dette tilfælde kan man undre sig over, at DR ikke har gennemført en stærkere kvalitetskontrol med filmen – især når man må have vidst, at filmen måtte medføre stor offentlig og politisk opmærksomhed.

Vi har ikke haft mulighed for at vurdere, i hvilket omfang DR har kvalitetssikret DHK, men DR bør sikre kvalitetskontrol med såvel interne som eksterne produktioner.

Konklusion: DR bør sikre grundig kvalitetskontrol med interne såvel som eksterne produktioner.

Foromtale/lancering af eksterne produktioner

DRs programchef har påpeget, at der ikke er nogen forskel på, hvilke regler en intern eller en ekstern produktion skal følge.

På den baggrund virker det overraskende, at DR ifølge Mollerups redegørelse intet har haft at gøre med filmens foromtale/lancering. Vel at mærke en foromtale/lancering, som Mollerup selv kritiserer i sin redegørelse.

Under alle omstændigheder forekommer det kritisabelt, at DR ikke har udarbejdet klare retningslinjer på dette område, især når man har at gøre med en så ekstremt politisk følsom film som DHK. Om ikke andet burde den ansvarlige DR-redaktør havde været med i beslutningsprocessen omkring lanceringen af filmen.

DR bør, ikke mindst på grund af den igangværende genreglidning, udarbejde regler, der giver stationen kontrol med al foromtale og lancering af såvel eksterne som interne produktioner. Reglerne bør være et naturligt led i bestræbelserne på at beskytte DRs brand.

Konklusion

DRs etiske retningslinjer er utilstrækkelige til at regulere vilkårene for en dokumentarfilm som DHK. Det anbefales derfor, at DR udarbejder konkrete etiske retningslinjer for den journalistiske dokumentar, ikke mindst den type af dokumentar, der får støtte fra DFI og derfor skal leve op til både kunstneriske og journalistiske kvalitetskriterier.

Det anbefales desuden, at DR udarbejder klarere retningslinjer for brug af arkivmateriale, ikke mindst i dokumentarfilm og andre produktioner, der baserer sig hovedsageligt på forskellige typer af rekonstruktioner.

Det anbefales, at DR i forbindelse med lancering af dokumentarfilm sikrer, at en angreben part har mulighed for at se denne, inden dens indhold videreformidles til andre parter.

Det anbefales, at DR udarbejder klare retningslinjer for kvalitetskontrol med interne såvel som eksterne produktioner.

Endelig anbefales det, at DR altid er 'inde over', når det drejer sig om lancering/foramtale af programmer, der sendes på DR og derfor opfattes som DR-programmer.

9. Bilagsliste.

DR:

- DRs programetik 2007 indeholdende DRs 10 programetiske bud
- "Gennemgang af kritikken af DR i Afghanistan-sagen", Jacob Mollerup, Lytternes og seernes redaktør i DR 05.02.07
- Transskription af "Den Hemmelige Krig". Pr.nr. 92-050102, engelske citater
- Transskription af "Den Hemmelige Krig". Pr.nr. 92-050102, dansk speak og citater
- Version af "Den Hemmelige Krig" www.dr.dk/dr2/hemmelig
- Version af "Den Hemmelige Krig", udleveret af DR2 på DVD

Forsvarsministeriet:

- Forsvarsministeriets redegørelse for faktuelle og retlige spørgsmål i tilknytning til de danske styrkers tilbageholdelse og overladelse af personer i Afghanistan i 1. halvår 2002, 13. december 2006. Er tilgængelig på: <http://information.dk/doks/afghanistan/>
-
- "Forsvarsministeriets dokumentation: Danmarks Radios film "Den Hemmelige Krig".

Papirer fra centraladministrationen:

Betænkning om "God embedsskik". Betænkning 1443: Embedsmænds Rådgivning og Bistand (2004)

Jyllands-Posten:

- "Fangerne fra Sangesar" med tidslinje fra 2001-2007 af Kim Hundevadt og John Hansen, 18.02.07. www.infomedia.dk
- Internetavis Jyllands-Posten. "Den Hemmelige Krig" – Klip for klip. Af Erik Valeur. 17.02.07 www.jp.dk/dokumenter

Nyhedsavisen:

- "DR-skandalen skal undersøges - her en opdateret gennemgang af de mange fejl og manipulationer." 05.02.07 af Simon Andersen www.avisen.dk
- "Tema: "Den Hemmelige Krig" 08.02.07 www.avisen.dk

Dagbladet Information:

- Afghanistan-kronologi. <http://information.dk/doks/afghanistan/>

Det danske Filminstitut

- "Kunstnerisk vurdering af forslag om udviklingsstøtte"

Tidsskriftet FILM

- "Hvordan lyder virkeligheden i virkeligheden?". Tema om den dramatiserede dokumentarfilm, nummer 56

BBC:

- Editorial Guidelines in Full. www.bbc.co.uk/guidelines/editorialguidelines/edguide/

NRK:

- NRKs vedtægter med "Etiske regler for press, radio och tv". www.nrk.no/information

Foreningen for Undersøgende Journalistik:

- Metodebeskrivelse om "Den Hemmelige Krig" af Nils Giversen og Christoffer Guldbrandsen. www.fuj.dk/pris

Diverse:

- Professor Frederik Harhoffs juridiske analyse af fange-sagen. <http://nyhederne.tv2.dk>